

YURIST KASBINING KELAJAGI: GLOBALLASHUV VA RAQAMLI HUQUQ SHAROITIDA YANGI CHAQIRIQLAR.

Qurbonnazarova Gulibonu Navruz qizi

Toshkent Davlat Yuridik Universiteti Biznes huquqi
va sud himoyasi fakulteti 3- bosqich talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.19437544>

Annotatsiya.

Mazkur maqolada globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida yurist kasbining istiqbollari hamda yuzaga kelayotgan yangi chaqiriqlar tahlil qilinadi. Muallif zamonaviy texnologiyalar, xususan sun'iy intellekt, avtomatlashtirilgan huquqiy tizimlar va elektron sudlov amaliyotining yuridik faoliyat mazmuniga ta'sirini ilmiy asosda yoritadi. Shuningdek, xalqaro huquqiy integratsiya jarayonlari yuristdan global kompetensiyalarni talab qilishi asoslab beriladi.

Maqolada yuridik xizmatlarning muayyan qismini avtomatlashtirish mumkinligi, biroq murakkab huquqiy tafakkur, etik baholash va strategik qaror qabul qilish jarayonlari inson omiliga bog'liq bo'lib qolishi ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi. O'zbekiston misolida elektron sudlov tizimi va raqamli davlat xizmatlarining joriy etilishi kelajak yuristi uchun yangi ko'nikmalar zaruratini yuzaga keltirayotgani ko'rsatib beriladi.

Tadqiqot natijasida kelajak yuristi modeli ishlab chiqiladi: u raqamli savodxon, xalqaro miqyosda fikrlovchi, kiberxavfsizlik asoslarini biluvchi hamda yuqori etik mas'uliyatga ega bo'lgan multidisiplinar mutaxassis sifatida tavsiflanadi.

Kalit so'zlar: globallashuv, raqamli transformatsiya, sun'iy intellekt, elektron sudlov, xalqaro huquq, yuridik kompetensiyalar, Legal Tech.

XXI asrda huquq sohasi misli ko'rilmagan transformatsiyani boshdan kechirmoqda. To'rtinchi sanoat inqilobi, sun'iy intellekt texnologiyalarining rivoji va global iqtisodiy integratsiya jarayonlari yuridik kasbning an'anaviy modelini qayta ko'rib chiqishga majbur qilmoqda.

Bugungi kunda sun'iy intellekt bir necha soniyalar Ichida shartnomalarni tahlil qila oladi, algoritmlar sud qarorlarini prognoz qilmoqda, elektro tizimlar esa inson omilisiz huquqiy operatsiyalarni amalga oshirmoqda. Bunday sharoitda asosiy savol shunday: kelajakda yurist zarur bo'ladimi yoki texnologiyalar uning o'rnini butkul egallaydimi? Mazkur maqolada globallashuv va raqamlashtirish sharoitida yuridik kasbning istiqboli, yuzaga kelayotgan xavf va imkoniyatlar hamda kelajak yuristi modeli tahlil qilinadi.

I. Globallashuv va huquqiy integratsiya: milliy chegaralardan tashqariga chiqish

Globallashuv natijasida huquqiy tizimlar o'zaro bog'liq mexanizmga aylandi. Xalqaro savdo, investitsiya nizolari, transmilliy korporatsiyalar faoliyati va migratsiya jarayonlari yuristdan xalqaro standartlarni chuqur bilishni talab etmoqda. Bugungi kunda huquqiy tizimlarning o'zaro ta'siri natijasida "yuridik diffuziya" hodisasi kuzatilmoqda, bunda xalqaro standartlar milliy qonunchilikning ajralmas qismiga aylanib bormoqda.

Jahon Iqtisodiy Forumining "Future of Jobs Report" (2023) hisobotida global mehnat bozorida murakkab analitik fikrlash va transmilliy kompetensiyalar eng talabgir ko'nikmalar sifatida qayd etilgan. Bu yuridik soha uchun ham dolzarbdir. Ayniqsa, raqamli iqtisodiyot davrida transchegaraviy ma'lumotlar almashinuvi va kiber-xavfsizlik masalalari yuristdan xalqaro huquqiy kolliziyalarni hal qila olish qobiliyatini talab qiladi.

Shuningdek, BMTning xalqaro savdo huquqi bo'yicha komissiyasi (UNCITRAL) tomonidan ishlab chiqilgan model qonunlar transchegaraviy munosabatlarda yagona yondashuv shakllantirmoqda. Bu esa xalqaro arbitraj va mediatsiya kabi muqobil nizo hal qilish usullarini milliy amaliyotga chuqur integratsiya qiladi.

Demak, kelajak yuristi milliy qonunchilik bilan cheklanib qolmay, global huquqiy muhit ishtirokchisiga aylanishi lozim.

II. Raqamli transformatsiya va yuridik xizmatlar bozorining o'zgarishi

Raqamlashtirish yuridik amaliyotning mazmunini o'zgartirmoqda. Elektron sudlov tizimlari, masofaviy arbitraj, elektron hujjat aylanmalari va "smart contract"lar huquqiy jarayonlarni tezlashtirmoqda.

McKinsey Global Institute tadqiqotlariga ko'ra, yuridik xizmatlarning muayyan qismi avtomatlashtirilishi mumkin. Sun'iy intellekt asosidagi dasturlar shartnomalarni tahlil qilish, huquqiy xatarlarni aniqlash va sud amaliyotini prognozlashda yuqori samaradorlik ko'rsatmoqda. Bu jarayon o'rtacha malakali yuristlar uchun xavf tug'diradi. Oddiy hujjat tuzish yoki standart maslahatlarga asoslangan xizmatlar algoritmalar tomonidan bajarilishi mumkin. Biroq murakkab nizolarni hal etish, strategik yondashuv va etik baholash inson omilini talab qiladi. Shuning uchun yurist kasbi yo'qolmaydi, balki yuqori malakali intellektual faoliyatga aylanadi.

III. Sun'iy intellekt va huquqiy javobgarlik muammosi

Sun'iy intellektning keng qo'llanilishi yangi huquqiy savollarni yuzaga keltirmoqda. Yevropa Ittifoqi tomonidan qabul qilingan AI Act sun'iy intellekt

tizimlarini xavf darajasiga ko'ra tartibga solishni nazarda tutadi. Bu esa global miqyosda AI huquqining shakllanayotganidan dalolat beradi.

Asosiy muammolar quyidagilardan iborat:

- algoritmik diskriminatsiya;
- shaxsiy ma'lumotlar himoyasi;
- avtomatlashtirilgan qarorlar uchun javobgarlik;
- avtonom tizimlar tomonidan yetkazilgan zarar masalasi.

Bu jarayon yuristdan texnologik savodxonlikni talab qiladi. Huquqshunos zamonaviy texnologiyani tushunmas ekan, uni tartibga solishda samarali ishtirok eta olmaydi. Shuningdek, sun'iy intellekt tizimlari tomonidan qabul qilinadigan qarorlarning shaffofligi va tushuntiriluvchanligi ham muhim huquqiy masalalardan biri hisoblanadi. Ko'plab algoritmlar murakkab matematik modellarga asoslangan bo'lib, ularning ishlash mexanizmini oddiy foydalanuvchi yoki hatto mutaxassis ham to'liq tushunib yetishi qiyin bo'lishi mumkin. Shu sababli "algoritmik shaffoflik" va "tushuntiriladigan sun'iy intellekt" (Explainable AI) tamoyillari huquqiy tartibga solishda alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Bundan tashqari, sun'iy intellekt tizimlari bilan bog'liq mas'uliyatni aniqlash ham dolzarb muammolardan biridir. Agar avtonom tizim noto'g'ri qaror qabul qilsa yoki zarar yetkazsa, javobgarlik kim zimmasiga yuklatilishi masalasi murakkab huquqiy bahslarni keltirib chiqarmoqda. Dastur ishlab chiquvchi kompaniya, tizimdan foydalanuvchi tashkilot yoki texnologiya egasi o'rtasida javobgarlikni taqsimlash mexanizmlari hali to'liq shakllanmagan.

Shu bois, sun'iy intellektni huquqiy tartibga solish jarayonida xalqaro hamkorlik, yagona standartlar va samarali nazorat mexanizmlarini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi. Kelajakda AI texnologiyalarining yanada rivojlanishi bilan birga, ushbu sohada huquqiy tartibga solish ham izchil takomillashib borishi zarur.

IV. Kelajak yuristi modeli: kompetensiyalar transformatsiyasi

Raqamli davr yuristdan quyidagi ko'nikmalarni talab etadi:

1. Raqamli savodxonlik va IT asoslari
2. Kiberxavfsizlik va ma'lumotlar himoyasi bo'yicha bilimlar
3. Xalqaro huquq va transmilliy nizolarni hal qilish qobiliyati
4. Tizimli va tanqidiy fikrlash
5. Yuqori darajadagi etik mas'uliyat

OECD tahlillariga ko'ra, kelajak kasblarida moslashuvchanlik va doimiy o'rganish eng muhim omil hisoblanadi. Yuridik soha ham bundan mustasno emas.

Zamonaviy yurist o'z bilimlarini faqat universitet davrida o'zlashtirish bilan cheklanib qolmasdan, butun faoliyati davomida yangilab borishi zarur. Chunki, huquq sohasi texnologik taraqqiyot, xalqaro integratsiya hamda ijtimoiy munosabatlarning o'zgarishi ta'sirida muntazam ravishda rivojlanib bormoqda.

Shuningdek, raqamli muhitda faoliyat yurituvchi yurist ma'lumotlar tahlili, elektron hujjatlar bilan ishlash hamda onlayn huquqiy platformalardan samarali foydalanish ko'nikmalariga ega bo'lishi lozim. Bugungi kunda ko'plab davlatlarda sud jarayonlari va huquqiy xizmatlarning muayyan qismi elektron shaklga o'tkazilmoqda. Bu esa yuristlardan nafaqat huquqiy bilim, balki texnologik jarayonlarni tushunish qobiliyatini ham talab qiladi.

Bundan tashqari, global huquqiy makonda faoliyat yuritish uchun xorijiy tillarni bilish, xalqaro huquqiy standartlarni tushunish va turli mamlakatlarning huquqiy tizimlari bilan ishlay olish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, transmilliy nizolarni hal qilish jarayonida yuristdan keng qamrovli bilim va yuqori darajadagi analitik fikrlash talab etiladi.

Shunday qilib, kelajak yuristi modeli an'anaviy huquqiy bilimlar bilan cheklanib qolmaydi. U texnologiyalarni tushunadigan, global muhitda ishlay oladigan, doimiy ravishda o'z bilim va ko'nikmalarini rivojlantirib boradigan multidisiplinar mutaxassis sifatida shakllanishi zarur

V. Yuridik ta'lim tizimini modernizatsiya qilish zarurati

Agar yuridik ta'lim tizimi zamon talablariga moslashmasa, mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lmagan mutaxassislar paydo bo'ladi. Shu bois:

- yuridik fakultetlarda "Legal Tech" va kiberhuquq fanlarini kengaytirish;
- sun'iy intellekt etikasi bo'yicha maxsus kurslar joriy etish;
- xalqaro arbitraj va investitsiya huquqi bo'yicha amaliy modullarni kuchaytirish;
- xorijiy tillarni chuqur o'qitish zarur chora-tadbirlardir.

Kelajak yuristi – bu multidisiplinar bilimga ega mutaxassisdir.

Shu bilan birga, yuridik ta'lim tizimida nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Talabalar uchun sud amaliyoti, yuridik klinikalar, simulyatsion sud jarayonlari (moot court) hamda real huquqiy vaziyatlar asosida o'qitish metodlarini keng qo'llash kelajak mutaxassislarining kasbiy tayyorgarligini sezilarli darajada oshiradi. Bunday yondashuv talabalarni nafaqat qonun normalarini bilishga, balki ularni amaliyotda to'g'ri qo'llashga ham o'rgatadi.

Bundan tashqari, zamonaviy yuridik ta'lim innovatsion pedagogik uslublar bilan boyitilishi zarur. Raqamli platformalar, onlayn ta'lim vositalari, interaktiv

seminarlar va xalqaro ilmiy hamkorlik dasturlari talabalarning bilim doirasini kengaytiradi hamda ularni global huquqiy muhitga tayyorlaydi.

Shuningdek, yuridik ta'lim muassasalari davlat organlari, xalqaro tashkilotlar va xususiy sektor bilan hamkorlikni kuchaytirishi muhimdir. Bunday hamkorlik talabalarga amaliy tajriba orttirish, zamonaviy huquqiy muammolarni chuqur o'rganish hamda professional muhit bilan yaqindan tanishish imkonini yaratadi.

Natijada, yuridik ta'lim tizimini modernizatsiya qilish nafaqat yuqori malakali yuristlarni tayyorlashga, balki jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlash va huquqiy davlat barpo etish jarayoniga ham muhim hissa qo'shadi.

Xulosa

Globallashuv va raqamli transformatsiya yurist kasbini yo'q qilmaydi, balki uni yangi sifat bosqichiga olib chiqadi. Avtomatlashtirish oddiy huquqiy operatsiyalarni qisqartirishi mumkin, biroq murakkab huquqiy tafakkur, etik baholash va strategik qaror qabul qilish inson omiliga bog'liq bo'lib qoladi. Shu bois kelajak yuristi – bu qonunni biluvchi mutaxassisgina emas, balki texnologiyani tushunuvchi, global miqyosda fikrlovchi va inson huquqlarini ustuvor qo'yuvchi professional shaxsdir. Yuridik kasbning kelajagi aynan shunday mutaxassislar qo'lidadir.

Shuningdek, raqamli davr yuridik kasb egalaridan doimiy ravishda o'z bilim va ko'nikmalarini yangilab borishni talab etadi. Zamonaviy yurist nafaqat huquqiy bilimga ega bo'lishi, balki texnologik jarayonlarni tushunishi, xalqaro huquqiy muhitda ishlay olishi hamda murakkab ijtimoiy munosabatlarni chuqur tahlil qila olishi zarur.

Kelajakda huquq sohasi yanada murakkablashib borishi tabiiy. Shu sababli yuridik ta'lim tizimi, ilmiy tadqiqotlar va amaliy huquqiy faoliyat o'zaro uyg'un holda rivojlanishi lozim. Faqat shundagina zamonaviy chaqiriqlarga moslashgan, yuqori malakali va raqobatbardosh yuristlarni shakllantirish mumkin bo'ladi. Natijada, globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida yurist kasbi jamiyat taraqqiyoti, qonun ustuvorligi va inson huquqlarini ta'minlashda muhim o'rin egallashda davom etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. World Economic Forum. Future of Jobs Report 2023.
2. McKinsey Global Institute. Jobs Lost, Jobs Gained: Workforce Transitions in a Time of Automation.
3. OECD. The Future of Work.
4. European Union. Artificial Intelligence Act (AI Act).
5. UNCITRAL Model Laws and International Trade Law Materials.

